

Suvestinė redakcija nuo 2006-09-27 iki 2015-06-30

Nutarimas paskelbtas: Žin. 2003, Nr. [32-1318](#), i. k. 1031010NUTA0IX-1383

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

NUTARIMAS

DĖL NACIONALINĖS NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS IR KONTROLĖS PROGRAMOS PATVIRTINIMO

2003 m. kovo 20 d. Nr. IX-1383

Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo (Žin., 1997, Nr. [2-16](#); 1998, Nr. [55-1520](#)) 5 straipsnio nuostatomis ir Nacionalinio saugumo strategija, patvirtinta Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907 (Žin., 2002, Nr. [56-2233](#)), remdamas Vyriausybės pastangas vykdyti nusikaltimų prevenciją ir kontrolę, n u t a r i a:

1 straipsnis.

Patvirtinti Nacionalinę nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programą (pridedama).

2 straipsnis.

Pasiūlyti Vyriausybei organizuoti Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimą.

3 straipsnis.

Rekomenduoti apskričių viršininkams ir savivaldybių institucijoms vadovaujantis Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos nuostatomis rengti ir įgyvendinti nusikaltimų kontrolės ir prevencijos programas.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PIRMININKAS

ARTŪRAS PAULAUSKAS

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos Seimo
2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383

NACIONALINĖ NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS IR KONTROLĖS PROGRAMA

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (toliau – Programa) parengta įgyvendinant Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 5 straipsnio nuostatas.

2. Programa grindžiama Nacionalinio saugumo strategijos, patvirtintos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907, nuostatomis kaip specializuotas, nacionalinio saugumo užtikrinimą reglamentuojantis dokumentas.

3. Programa parengta atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Organizacijos dokumentų nuostatas – Vienos deklaracijos dėl nusikalstamumo ir teisingumo: pasitinkant dvidešimt pirmojo amžiaus iššūkius, kurią priėmė Dešimtas Jungtinių Tautų Organizacijos kongresas dėl nusikaltimų prevencijos ir elgesio su nusikaltėliais, vykęs 2000 m. balandžio 10–17 d., ir patvirtino Generalinės Asamblėjos 2000 m. gruodžio 4 d. rezoliucija Nr. 55/59, bei į Nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamosios teisenos komisijos dešimtojoje sesijoje 2001 m. rugsėjo 6–7 d. sukonkretintą šių nuostatų įgyvendinimo planą; kriminologijos mokslu pagrįstus nusikalstamumo mažinimo būdus; teigiamą atskirų užsienio valstybių (Australijos, Kanados, Suomijos, Švedijos ir kitų) praktiką nacionalinių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės iniciatyvų srityje; nusikalstamumo, jo prevencijos ir kontrolės būklės Lietuvoje analizę.

4. Pagrindinės programoje vartojamos sąvokos:

nusikaltimų prevencija – poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, nustatant ir pašalinant bendrąsias nusikaltimų priežastis bei sąlygas, taip pat individualiai veikiant asmenis, kurie linkę daryti nusikaltimus ar ateityje gali tapti nusikaltėliais arba nusikaltimų aukomis;

nusikaltimų kontrolė – poveikio nusikalstamumui priemonė, kuria siekiama mažinti nusikalstamumą ir neleisti viršyti socialiai priimtino lygmens aktyviais teisėsaugos institucijų veiksmais ir teisinio baudžiamosio poveikio priemonėmis, taip pat aktyviomis administracinėmis, ekonominėmis, socialinėmis, kitokio pobūdžio priemonėmis.

Nusikaltimų prevencija ir kontrolė yra viena kitą papildančios poveikio nusikalstamumui priemonės ir kartu sudaro visa apimančių būdų, metodų, priemonių kompleksą, kurio tikslas – daryti griaunamąjį poveikį nusikalstamumui, todėl programoje šios sąvokos dažniausiai vartojamos kartu.

5. Pastarąjį dešimtmetį nusikalstamumo lygis Lietuvoje nekelia realios grėsmės valstybės stabilumui ir nesukelia socialinės krizės, tačiau išlieka socialiai nepriimtinas, neigiamai veikia visuomeninio gyvenimo sritis ir mažina gyventojų saugumą.

6. Asmens ir visuomenės saugumas yra būtina pagrindinio valstybės politikos tikslo – konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo – įgyvendinimo sąlyga. Siekdama užtikrinti kiekvieno individo, o kartu ir visuomenės saugumą, valstybė vykdo nusikaltimų prevenciją ir kontrolę.

7. Pagrindinis nusikaltimų prevencijos ir kontrolės uždavinys – kriminogeninių procesų plitimo stabilizavimas ir mažinimas bei atsakomybės neišvengiamumo principo efektyvus įgyvendinimas.

8. Nusikaltimų prevencija ir kontrolė gali būti sėkminga, jeigu joje aktyviai dalyvauja visi socialiniai subjektai – teisėsaugos institucijos, kitos viešojo administravimo institucijos, savivaldybių institucijos, verslo bendruomenė, visuomeninės organizacijos ir individualūs asmenys. Ši veikla turi būti koordinuota ir remtis mokslu bei praktika pagrįsta valstybės politinių partijų patvirtinta bendra politika. Tokiai politikai nustatyti ir įgyvendinti parengta ši ilgalaikė Programa.

II. ESAMA BŪKLĖ

NUSIKALSTAMUMO TENDENCIJOS

9. Remiantis oficialiosios statistikos ir atskirose srityse atliktų tyrimų duomenimis, galima išskirti šias nusikalstamumo Lietuvoje tendencijas:

1) užregistruotų nusikaltimų skaičius Lietuvoje per 11 metų nuo nepriklausomybės atkūrimo padidėjo daugiau kaip dvigubai, nors 2001 m., kaip ir 1999 m. bei 1994 m., Lietuvoje buvo matyti nusikaltimų skaičiaus stabilizavimosi tendencijos;

2) didžiuosiuose Lietuvos miestuose Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje, kuriuose gyvena 40 proc. visų Lietuvos gyventojų, nuo 1995 m. užregistruoti nusikaltimai sudaro apie 50 proc. visų šalyje užregistruotų nusikaltimų;

3) per 11 metų gerokai išaugo sunkių nusikaltimų skaičius, taip pat pagausėjo pavojingiausių smurtinių nusikaltimų – nužudymų ir sunkių kūno sužalojimų;

4) nusikaltimai nuosavybei sudaro tris ketvirtadalius visų užregistruotų nusikaltimų, todėl jų skaičiaus kitimas lemia bendro užregistruotų nusikaltimų skaičiaus kitimo tendencijas;

5) nusikaltimų, padarytų viešosiose vietose, skaičius didėjo sparčiau negu bendras nusikaltimų skaičius ir per 11 metų išaugo tris kartus;

6) sparčiai pagausėjo nusikaltimų, susijusių su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta;

7) padaroma vis daugiau nusikaltimų, kurie anksčiau buvo reti: žmonių grobimai, prekyba žmonėmis, kompiuteriniai nusikaltimai ir kita;

8) įsitvirtina ir plinta organizuotas nusikalstamumas, kuris daro didelį poveikį kriminogeninei situacijai, tai pat nacionaliniam saugumui, socialiniams santykiams bei kitiems visuomenės ir valstybės interesams;

9) nusikaltimų valstybės tarnybai ir korupcinių nusikaltimų skaičius nėra didelis (1995–2001 m. užregistruota 1530 nusikaltimų valstybės tarnybai, iš jų 388 kyšio ėmimo atvejai), tačiau vertinant didelį korupcijos latentiskumą bei atsižvelgiant į atliktų tyrimų šioje srityje rezultatus šie nusikaltimai kelia didelį susirūpinimą;

10) gausėja finansinių nusikaltimų, darančių didelę žalą valstybės biudžetui ir Lietuvos ūkiui. Vis dažniau šie nusikaltimai tampa transnacionaliniais, o jų, ypač pinigų plovimo, įvykdymo būdai tampa vis sudėtingesni;

11) nelegalios migracijos lygis, pradėjęs kilti 1992 m., 1996 m. buvo pasiekęs aukščiausią ribą, tačiau ši procesą pavyko sukontroliuoti ir šiuo metu nelegalios migracijos lygis nėra aukštas. Griežtėjant migracijos politikai Vakaruose, migracijos srautai vis labiau krypsta į Centrinės ir Rytų Europos šalis. Tikėtina, kad Lietuvoje gerėjant ekonominei ir socialinei būklei migracinis spaudimas Lietuvos Respublikai didės;

12) padariusių nusikaltimus nustatytų asmenų skaičius, kaip ir užregistruotų nusikaltimų skaičius, nuo 1990 m. iki 2001 m. padidėjo daugiau kaip dvigubai;

13) daugiau kaip 60 proc. visų nustatytų asmenų, padariusių nusikaltimus, sudaro darbingo amžiaus nedirbantys ir nesimokantys asmenys;

14) nepilnamečių, padariusių nusikaltimus, skaičius auga proporcingai užregistruotų nusikaltimų skaičiui ir sudaro apie 13–14 proc. visų nustatytų nusikaltimus įvykdžiusių asmenų. Daugėja nusikaltusių moksleivių. Gausėja vaikų padarytų sunkių nusikaltimų. Dažnai pasitaiko smurto prieš vaikus atvejų mokyklose ir jų prieigose;

15) vis dažniau nusikaltimus padaro vaikai narkomanai;

16) nuteistų asmenų skaičius 2001 m., palyginti su 1990 m., išaugo 2,6 karto ir sudaro beveik 21 tūkstantį, šių asmenų padaromų nusikaltimų taip pat gausėja.

10. Didejant nusikaltimų skaičiui, akivaizdu, kad gausėja nusikaltimų aukų bei patiriamų nuostolių, tačiau oficialioji nusikaltimų aukų statistika iki šiol tinkamai nekaupiama.

11. Pažymėtina, kad oficialioji statistika tik iš dalies atskleidžia kriminogeninę situaciją. Dalis nusikaltimų lieka neužregistruota dėl įvairių priežasčių: nepasitikėjimo teisėsaugos institucijomis, nusikaltėlių keršto baimės, viešumo vengimo ir kitų. Realiai apibūdinti situaciją gali padėti tik įvairūs tyrimai, kurių pastaruoju metu atliekama nedaug, dažniausiai dėl nusikaltimų kontrolės subjektų ribotų finansinių galimybių.

NUSIKALTIMŲ PRIEŽASTYS IR SĄLYGOS

12. Priežastys, dėl kurių vykdomi nusikaltimai, ir sąlygos, kuriomis jie vyksta, taip pat asmenys, padarę nusikaltimus ar galintys nusikalsti dėl vienokių ar kitokių priežasčių, yra nusikaltimų prevencijos ir kontrolės objektai.

13. Pažymėtinos šios pagrindinės nusikaltimų priežastys ir sąlygos:

1) svarbus nusikalstamumą lemiantis veiksnys yra žmonių neužimtumas. Kriminologinių tyrimų duomenimis, žmogui, neturinčiam socialiai naudingo užsiėmimo, padidėja tikimybė ir rizika nusikalsti;

2) išsilavinimo stoka taip pat turi didelę įtaką nusikalstamumui. Apie 80 proc. visų nusikaltusių asmenų sudaro tik pagrindinį (apie 50 proc.) ir vidurinį (daugiau kaip 30 proc.) išsilavinimą turintys asmenys, o turintys profesinį, aukštesnįjį ir aukštąjį – apie 18 proc.;

3) apsvaigimas nuo alkoholio bei narkotinių ar psichotropinių medžiagų dažnai tampa nusikaltimo priežastimi arba sąlyga, trečdalis nusikaltusių asmenų nusikaltimus padaro apsvaigę nuo alkoholio;

4) nepilnamečių nusikalstamumas, jaunimo nenoras mokytis rodo šeimos, mokymo įstaigų, specializuotų priežiūros ir teisių apsaugos įstaigų socialinės kontrolės ir priežiūros stoką. Dėl šios priežasties daugelis vaikų, ypač iš sunkiai materialiai besiverčiančių šeimų, turi menkas saviraiškos galimybes ir tai sudaro sąlygas nepilnamečiams įsitraukti į socialiai nepriimtina veiklą;

5) ribotos valstybės galimybės teikti pakankamą socialinę pagalbą labiausiai socialiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms;

6) valstybės valdymo trūkumai, socialinių ir kitų institucijų negalėjimas tinkamai atlikti savo funkcijų, teisės aktų nesuderinamumas, neaukštas gyventojų pragyvenimo lygis ir didelė turtinė diferenciacija turi įtakos visuomenės nepasitikėjimui valstybės valdymu ir teisine sistema, sukelia neigiamus ideologinius padarinius, moralės normų devalvaciją, neigiamai veikia augančios kartos auklėjimo ir mokymo sistemos efektyvumą;

7) nepakankamos galimybės tinkamai finansuoti valstybės institucijas, taip pat teisėsaugos ir kitas tiesiogiai su nusikaltimų prevencija ir kontrole susijusias institucijas. Dėl to šios institucijos nepajėgia tinkamai atlikti savo funkcijų, kartu silpnėja kontrolė ir didėja nusikalstamos veikos galimybės;

8) teisėsaugos institucijų veiklos trūkumai, didelis neišaiškintų nusikaltimų skaičius, ilgai užtrunkantys bylų tyrimai mažina visuomenės pasitikėjimą teisėsauga, neužtikrina atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimo, dėl to atsiranda nebaudžiamumo atmosfera.

14. Prie nusikalstamumą skatinančių veiksnių, kurie dažniausiai lieka neįvertinti, priskiriami netgi teigiami poslinkiai visuomenėje, pavyzdžiui:

1) stiprėjantys tarptautiniai ryšiai daro įtaką ekonominiais, socialiniams, kitiems procesams, taip pat ir nusikalstamumui, lemia tarptautinių atskirų nusikalstamų procesų pobūdį;

2) augantis socialinis visuomenės mobilumas lemia ryšių su artimiausia aplinka (šeimos, giminystės, kaimynystės) silpnėjimą;

3) urbanizacija skatina tam tikrus regioninius skirtumus, žmonės koncentruojasi miestuose, todėl silpnėja socialinė kontrolė ir daugėja galimybių nusikalsti;

4) ekonomikos plėtra, pokyčiai verslo srityje taip pat daro įtaką nusikalstamumui. Palyginti laisvai prieinama daugiau prekių ir vertybių. Atsirado daug didesnė mokėjimo priemonių įvairovė, tačiau tuo pat metu jos teikia daugiau galimybių, palankių nusikaltimams daryti.

15. Išvardytų veiksnių ir kitų socialinių procesų tarpusavio sąveika daro įtaką nusikalstamumui.

16. Atskirų rūšių nusikaltimai, be bendrųjų priežasčių ir sąlygų, turi ir specifines, kurios turėtų būti smulkiau nagrinėjamos rengiant atitinkamas poveikio priemones (programas, planus, strategijas ir kitus dokumentus).

NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS IR KONTROLĖS BŪKLĖS LIETUVOJE ĮVERTINIMAS

17. Kuriant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės teisinį pagrindą, priimta daug įstatymų, susijusių su įvairių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės klausimų reguliavimu. Teisinės praktikos analizė rodo, kad įstatymų rengimas, priėmimas ir įgyvendinimas dar nėra tinkamai vertinami nusikaltimų prevencijos ir kontrolės aspektu. Rengiant naujus ir vertinant galiojančius įstatymus, per mažai dėmesio skiriama kriminogeninių padarinių vertinimui bei prevencijai, todėl teisiniu reguliavimu paliekamos galimybės atsirasti žalingiems padariniams. Menkai panaudojamos kriminologinės ekspertizės galimybės vertinant ir tobulinant įstatymus.

18. Rengiamos ir įgyvendinamos tikslinės programos, skirtos tik tam tikros rūšies nusikaltimų prevencijai ir kontrolei stiprinti ar atskiriems nusikaltimų kontrolės klausimams spręsti. Tačiau nusikaltimų prevencijos ir kontrolės organizavimas dar nėra pakankamai nuoseklus ir sistemiškas, neatitinka nusikaltimų prevencijos bei kontrolės principų. Pagrindinės to priežastys:

1) tikslinių programų vykdytojų interesai ir tikslai labiau orientuojami į planuotų priemonių įvykdymą nei į nuolatinę veiklą nusikaltimų prevencijos ir kontrolės srityje. Šių programų įgyvendinimas ir finansavimas baigiasi jose nustatytu terminu, nors nusikaltimų prevencijos ir kontrolės organizavimo poreikis yra nuolatinis. Dažnai priemonėms įgyvendinti ar naujoms priemonėms kurti neskiriama pakankamai lėšų;

2) nenustatomi programų efektyvumo vertinimo kriterijai, todėl dažnai sunku pasakyti, ar programos ir atskiros priemonės pasiekia tikslą;

3) dauguma vykdomų programų yra pernelyg centralizuotos, todėl jos mažiau orientuotos į regioninį ir lokalinį lygius, žmogaus saugumo užtikrinimo artimiausius interesus ir poreikius;

4) programų vykdymo subjektas ir objektas dažnai yra ta pati institucija;

5) nepakankamas teisėsaugos institucijų ir kitų valstybės įstaigų bendradarbiavimas įgyvendinant programas.

19. Nusikaltimų geografijos aspektui kriminalinėje statistikoje skiriama daug dėmesio, tačiau remiantis pastarųjų metų savivaldybių ir apskričių viršininkų administracijų veiklos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės srityje analize nustatyta, kad ši veikla apskrityse ir savivaldybėse nėra pakankamai gerai organizuota:

1) Vietos savivaldos įstatymo nuostatos („nusikaltimų kontrolės ir prevencijos vietinių programų kūrimas ir įgyvendinimas pasitelkiant savivaldybių teritoriją aptarnaujančias policijos įstaigas bei įtraukiant į šią veiklą visuomenines organizacijas ir gyventojus“) įgyvendinamos nepakankamai, nes šios institucijos dažnai neturi tokios veiklos organizavimo pagrindų, nenustato už šią veiklą atsakingų subjektų, ne visada numato šiai veiklai finansavimą, retai vertina, kiek veiksmingas yra vykdomos iniciatyvos;

2) dažnai nusikaltimų prevencijos ir kontrolės klausimai adresuojami tik teisėsaugos institucijoms, nors jų galimybės vaikų ir šeimų švietimo, socialinės, sveikatos apsaugos ir resocializacijos, nedarbo mažinimo ir panašiose srityse (šalinant nusikaltimų priežastis ir sąlygas) yra ribotos;

3) nusikaltimų prevencijos ir kontrolės įgyvendinimas regioniniu lygiu įstatymų nereglamentuotas kaip atskiras uždavinys, apskričių viršininkai neturi tiesioginių įgaliojimų vykdyti šią veiklą.

20. Pabrėžtini nusikaltimų prevencijos ir kontrolės trūkumai:

1) nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektų sistema veikia ne optimaliai, nes ji nepakankamai išplėtotą, neišnaudojamos valstybės ir savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų, kitų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektų galimybės. Ji yra nesubalansuota ir per daug centralizuota bei neprieinama visuomenei;

2) nevykdomas rengiamų ir vykdomų teisės aktų kriminogeninių padarinių vertinimas;

3) nėra tinkama nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veiklos organizavimo ir programų valdymo tvarka, nes ji orientuota į trumpalaikes priemones, neturi aiškos strategijos, sistemos ir funkcijų pasiskirstymo, menkai remiasi visuomenės pagalba ir iniciatyva. Nepakankamas nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veiklos kryptį ir priemonių planavimas, koordinavimas ir vykdymo priežiūra. Įvykdžius planuotas priemones, nesvarstomas ir nenustatomas programų tęstinumas. Nenumatomas lėšų ir materialinių išteklių, organizacinių veiklos galimybių kooperavimas;

4) nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslams nėra panaudojamos kitų socialinių, ekonominių, urbanistinių ir kitokių programų galimybės. Tokios programos šalyje nėra net analizuojamos ir vertinamos kriminogeninių veiksmų šalinimo, neutralizavimo ar kompensavimo požiūriais;

5) teisėsaugos institucijos nepakankamai bendradarbiauja ir derina veiksmus tirdamos nusikalstamas veikas;

6) nepakankama visuomenės parama ir iniciatyva;

7) stinga lėšų prevenciniam darbui plėsti.

III. PROGRAMOS TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

21. Strateginis programos tikslas – sukurti naują nusikaltimų prevencijos ir kontrolės (principų, prioritetų, subjektų, organizavimo bei vadovavimo būdų) sistemos modelį, kurį panaudojus būtų sudarytos galimybės nuosekliai ir kompleksiskai šalinti esmines nusikalstamumo priežastis ir sąlygas, racionaliai naudoti finansinius bei žmogiškuosius išteklius ir padidinti nusikaltimų prevencijos bei kontrolės Lietuvoje veiksmingumą.

22. Taktiniai programos tikslai yra:

1) nustatyti pagrindinius nusikaltimų prevencijos ir kontrolės principus;

2) valstybės politikos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės srityje nustatyti pagrindines nuostatas;

3) optimizuoti ir plėtoti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektų sistemą;

4) nustatyti prioritetines nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptis.

23. Svarbiausi programos uždaviniai yra:

1) sudaryti prielaidas sukurti ir plėtoti veiksmingą nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politikos įgyvendinimo mechanizmą;

2) išplėsti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektų sistemos ribas, naujai apibrėžti jų vaidmenį nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veikloje;

3) plėtoti valstybės institucijų, visuomeninių organizacijų ir pilietinės bendruomenės, kitų institucijų, taip pat tarptautinį bendradarbiavimą organizuojant bei vykdančią nusikaltimų prevenciją ir kontrolę;

4) skatinti savivaldybių ir regionų valdymo institucijų iniciatyvas ir didesnę savarankiškumą sprendžiant viešojo saugumo užtikrinimo bei saugios gyvenamosios aplinkos klausimus;

5) didinti bendruomenės vaidmenį sprendžiant žmogaus ir visuomenės saugumo problemas.

IV. NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS IR KONTROLĖS PRINCIPAI

24. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veiklos efektyvumas gali būti užtikrintas tik jei vadovaujamasi nustatytais reikalavimais ir šiais pagrindiniais sėkmingos veiklos principais:

1) pagarbos kiekvieno teisės subjekto teisėms ir laisvėms principas. Žmogaus teisių ir laisvių apsauga yra svarbiausias nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslas. Žmogaus teisių apsauga negali būti vykdoma pažeidžiant žmogaus teises. Vykdydama nusikaltimų prevenciją ir kontrolę, valstybė gali nustatyti tik tokius apribojimus, kurie suderinami su žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei būtini siekiant užtikrinti viešąją tvarką, apsaugoti visuomenę;

2) teisėtumo principas. Visos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemonės grindžiamos teise. Susilaikoma nuo veiksmų, kurie teisės normų nėra leidžiami;

3) atsakomybės neišvengiamumo principas. Kiekvienas kaltas asmuo turi būti patrauktas atsakomybėn;

4) sistemingumo principas. Tarpusavio ryšys tarp visų poveikio nusikalstamumui sistemos grandžių (tikslai–objektas–subjektas–priemonės) ir sisteminis požiūris į kiekvieną grandį lemia visų sistemos grandžių tinkamą panaudojimą nusikaltimų prevencijai ir kontrolei;

5) aprūpinimo užtikrinimo principas. Efektyvus poveikis nusikalstamumui įmanomas tik esant tinkamam politiniam, organizaciniam, finansiniam, materialiniam, informaciniam, moksliniam, profesiniam užtikrinimui ir palaikymui;

6) efektyvumo ir ekonominio pagrįstumo principas. Nustatant numatomų vykdyti priemonių ekonominį pagrįstumą, vertinama ne tik poveikio efektyvumas bei priemonės vykdymo išlaidos, bet ir tikėtina jos vykdymo ekonominė nauda. Prioritetas teikiamas ne pigiausioms, bet labiausiai ekonominiu ir efektyvumo požiūriu pagrįstoms priemonėms;

7) kompleksiskumo principas. Nusikaltimų prevencija ir kontrolė planuojama kompleksiskai, turi būti veikiami ne atskiri nusikalstamumą lemiantys veiksniai, o visas jų kompleksas. Įtaką kriminogeninę situaciją lemiantiems veiksniams daro ne tik specifinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemonės, bet ir pagal kitas valstybinės politikos kryptis įgyvendinamos priemonės. Institucijos, pagal savo kompetenciją priimdamos sprendimus, privalo atsižvelgti ir į bendrus nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslus;

8) visų visuomenės narių dalyvavimo principas. Nusikaltimų prevencija ir kontrolė bus veiksminga tik dalyvaujant visiems visuomenės nariams. Valstybės inicijuojama veikla turi įtraukti visuomenę, o aktyvi visuomenė atitinkamai veikti ir formuoti valstybės politiką;

9) planingos veiklos principas. Valstybė vykdo planingą nusikaltimų prevenciją ir kontrolę. Šioje programoje įtvirtinti pagrindiniai uždaviniai įgyvendinami planuojant tikslines programas ir priemones;

10) veiklos lankstumo ir novatoriškumo principas. Nusikalstamumas yra kintantis reiškinys, todėl jo prevencija ir kontrolė turi būti laiku perorientuojama atsižvelgiant į nusikalstamumo pakitimus, jo raidos tendencijas, prognozes. Turi būti nuolat ieškoma naujų poveikio nusikalstamumui formų, atsisakant išankstinio neigiamo netradicinių priemonių vertinimo, bet kartu neturi būti atsisakoma teigiamos praktikos;

11) tęstinumo principas. Įvertinant tai, kad nusikalstamumas yra nuolatinio pobūdžio socialinis procesas, nusikaltimų prevencija ir kontrolė turi būti vykdoma nuolat. Orientuojamasi į ilgalaikes arba nuolatinės programos, jas periodiškai tobulinant, atnaujinant ir išvengiant papildomų laiko, materialinių, intelektualinių sąnaudų naujoms programoms rengti;

12) pozityvaus elgesio skatinimo prioriteto principas. Ypatingas dėmesys skiriamas pozityvaus elgesio skatinimui, poreikio elgtis pozityviai, pozityvaus elgesio naudingumo individui ir visuomenei suvokimo formavimui;

13) galimybių nusikalsti mažinimo ir nusikaltimo atskleidimo tikimybės didinimo principas. Nusikaltimų prevencija ir kontrolė orientuojama į priemones, kurios mažina galimybes nusikalsti, apsunkina nusikaltimo įvykdymo sąlygas ir apsunkina galimybę gauti kriminalinį pelną, didina nusikaltimų atskleidimo, potencialių nusikaltėlių sulaikymo tikimybę;

14) mokslinio pagrįstumo principas. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės planai turi būti pagrįsti moksliskai, jie turi būti vykdomi tik esant pakankamai racionalių mokslinių argumentų, rodančių tikėtiną šių planų veiksmingumą.

V. VALSTYBĖS POLITIKA NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS IR KONTROLĖS SRITYJE

25. Atsižvelgiant į tai, kad nusikalstamumas yra vienas iš visuomenės ligos simptomų – valstybės socialinės-ekonominės bei kultūrinės-dvasinės negalios išraiška, teigiamų kriminogeninės situacijos poslinkių galima tikėtis tik pasiekus pažangos šiose srityse. Todėl valstybė turi koordinuotai vykdyti socialinės-ekonominės ir teisinės politikos kryptis, orientuotas į nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės uždavinių įgyvendinimą.

26. Įgyvendinant sistemingumo bei kompleksiskumo principus, nusikaltimų prevencijos ir kontrolės uždaviniai nustatomi šiomis socialinės-ekonominės ir teisinės politikos kryptimis:

- 1) ekonominė politika;
- 2) užimtumo politika;
- 3) šeimos politika;
- 4) jaunimo politika;
- 5) švietimo politika;
- 6) teisės aktų leidybos politika;
- 7) baudžiamoji ir bausmių vykdymo politika;
- 8) bausmę atlikusių asmenų resocializacijos politika;
- 9) nusikaltimų aukų socialinės teisinės apsaugos politika.

EKONOMINĖ POLITIKA

27. Valstybė skatina socialiai orientuotos rinkos ekonomikos vystymąsi pripažindama jį vienu iš svarbiausių veiksnių, galinčių teigiamai paveikti kriminogeninę situaciją, šiomis kryptimis:

1) užtikrina ūkio subjektų pareigų valstybei (mokant mokesčius) ir pareigų darbuotojui (sudarant tinkamas darbo sąlygas, garantuojant atlyginimą, suteikiant socialines garantijas) atlikimą;

2) užtikrina minimalias ekonomines reikmes ir garantuoja kiekvienam visuomenės nariui ekonominę laisvę pasirinkti teisėtą asmeninės gerovės kūrimo būdą, laiduodama: pragyvenimo šaltinį – minimalias pajamas duodantį darbą, minimalų valstybės išlaikymą negalintiems dirbti asmenims; paramą apsirūpinant būstu; paramą gauti išsilavinimą;

3) gerina verslo sąlygas, tuo skatindama užimtumą;

4) skatina kaimo ekonominę plėtrą, stiprina jo ekonominį, socialinį ir kultūrinį statusą.

28. Valstybė pagal galimybes užtikrina, kad nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veikla būtų ekonomiškai naudinga, skatina savanoriškas bei profesionalias iniciatyvas šioje srityje šiomis kryptimis:

1) kuria palankias sąlygas juridiniams bei fiziniams asmenims remti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemones;

2) inicijuoja valdžios institucijų, verslo atstovų bei visuomeninių organizacijų susitarimus dėl nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų rėmimo fondų steigimo;

3) pabrėžia verslo bendruomenės suinteresuotumą prevencija tų nusikaltimų, kurie yra daromi jų verslui, turtui ir darbuotojams, komercinėms sistemoms bei vartotojams, ir skatina nuolat ieškoti būdų, kaip savo verslo infrastruktūroje sumažinti nusikaltimų galimybes ir užtikrinti turto bei intelektinės nuosavybės apsaugą, žmonių saugumą darbe ir gyvenamojoje aplinkoje;

4) skatina teisėsaugos institucijų bei privačių saugos tarnybų veiksmingą bendradarbiavimą vykdant nusikaltimų prevenciją ir kontrolę;

5) skatina draudimo verslo sektorių teikti daugiau paslaugų siekiant sušvelninti nusikalstamomis veikomis padarytą žalą, o visuomenę informuoja apie didesnes galimybes naudotis šiomis paslaugomis.

UŽIMTUMO POLITIKA

29. Valstybė, vertindama neužimtumo įtaką nusikalstamumo augimui, pripažįsta, kad į visuomenės poreikius orientuota darbo rinkos politika yra ypač svarbi nusikaltimų prevencijos kryptis, ir siekia šių tikslų:

1) mažinti nedarbą sudarant palankias sąlygas kurti naujas darbo vietas, užtikrinti profesinį perkvalifikavimą atsižvelgiant į darbo rinkos pokyčius;

2) atsižvelgdama į tai, kad pagrindinė vaikų užimtumo forma yra mokymasis, kartu su šeima sudaryti visas sąlygas šiai konstitucinei vaikų teisei ir pareigai įgyvendinti;

3) socialiai kryptingai užimti ir vaikus, ir suaugusiuosius ne tik mokymosi ar darbo, bet ir

atostogų metu, suteikti galimybę kartu praleisti laisvalaikį, kūrybiškai atskleisti savo gebėjimus, ugdyti atsakomybės jausmą.

ŠEIMOS POLITIKA

30. Atsižvelgiant į tai, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas bei natūrali visų jos narių gyvenimo ir gerovės aplinka, rūpinimasis dvasiniu ir materialiu šeimų gerovės užtikrinimu yra viena iš pagrindinių nusikaltimų prevencijos kryptių. Valstybė siekia stiprinti šeimą, didinti jos vaidmenį visuomenėje, kartu ir vaidmenį nusikaltimų prevencijos, ypač tarp vaikų ir jaunimo, srityje šiomis kryptimis:

1) teikia paramą šeimai, socialinę apsaugą, sudaro prielaidas stiprinti šeimos gerovę ir kartu realiai įgyvendinti pagrindines šeimos funkcijas;

2) siekia užtikrinti ir skatinti, kad vaikų auklėjimas vyktų stabilioje ir ramioje šeimų aplinkoje;

3) teikia būtinas paslaugas šeimoms, kurioms reikalinga pagalba, spręsdama, kaip pašalinti nestabilumo, konfliktinius bei kriminogeninius veiksnius;

4) kai šeimos aplinkoje trūksta stabilumo, palankių sąlygų ir bendruomenė negali suteikti reikiamos paramos nedarniai šeimai, svarsto šeimos nario alternatyvaus (valstybės institucijų pastangomis) įkurdinimo, įskaitant gydymą, psichologinę rehabilitaciją, auklėjamąją rūpybą ir įvaikinimą, klausimus. Gyvenimo sąlygos šiose vietose turi būti kiek įmanoma panašesnės į stabilios ir ramios šeimos aplinką, kad teiktų pastovumo ir saugumo jausmą;

5) reikiamą dėmesį skiria šeimoms, patiriančioms sunkumų dėl nenumatytų ekonominių, socialinių ir kultūrinių pokyčių, kurie apsunkina tinkamą vaikų ugdymo procesą;

6) organizuoja šeimų socialinį, pedagoginį, medicininį, teisinį ir kitą švietimą, akcentuodama tėvų vaidmens ir pareigų klausimus, propaguodama pozityvius tėvų ir vaikų santykius, skatindama vaikų bei jaunų asmenų įtraukimą į šeimos ir visuomeninio pobūdžio veiklą;

7) imasi priemonių stiprinti šeiminių susitelkimą bei darną ir neskatinti vaikų atskyrimo nuo jų tėvų, išskyrus atvejus, kai tai yra būtina vaiko teisėms bei interesams užtikrinti ir užkirsti kelią nusikaltimams.

JAUNIMO POLITIKA

31. Valstybės ir visuomenės investicijos į vaikus ir jaunimą, jų asmenybės formavimą šeimoje, švietimą, dorovinį, teisinį ugdymą ir socialinį saugumą yra veiksniai, kurie lemia sėkmingą valstybės raidą, o kartu nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sėkmę bei perspektyvas. Valstybė pripažįsta būtinumą kiek galima sumažinti jaunimo nusikalstamumo socialines sąlygas ir prielaidas. Todėl jaunimo politikos srityje valstybė:

1) siekia sudaryti sąlygas pilietiškos, moralios, intelektualios, demokratiškos asmenybės formavimuisi, skatina jaunimo sveiką gyvenseną, aktyvų dalyvavimą politiniame, ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame visuomenės gyvenime;

2) rūpinasi jaunimo mokymusi ir užimtumu, darbo sąlygų sudarymu, aprūpinimo būstu sąlygų sudarymu ir kitais būdais siekdama formuoti savarankiško gyvenimo pagrindus;

3) remia veikiančias ir besikuriančias jaunimo organizacijas, skatina pažangias jaunimo iniciatyvas, taip pat ir nusikaltimų prevencijos srityje, švietimo ir mokslo įstaigose, savivaldybių institucijose;

4) teikia asmenims informaciją ir patarimus apie profesinį mokymą, įsidarbinimo ir karjeros galimybes;

5) plėtoja jaunų asmenų, kurie yra socialiai pavojingoje (rizikos) situacijoje, globą ir rūpybą;

6) siekia išgyvendinti prievarta paremtų auklėjimo ar drausmės palaikymo priemonių, ypač fizinių bausmių, taikymo praktiką;

7) skiria ypatingą dėmesį jaunų asmenų piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotikais ir kitomis psichotropinėmis medžiagomis prevencijai;

8) siekia laiduoti realų Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencijos ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatų įgyvendinimą;

9) siekia šalinti ir neutralizuoti neigiamą socialinės aplinkos įtaką, lemiančią vaiko asmenybės deformaciją ir jo nusikalstamą elgesį;

10) ugdo vaiką atlikti pareigas ir būti atsakingą už savo poelgius šeimoje, ugdymo įstaigoje, kitoje socialinėje aplinkoje.

ŠVIETIMO POLITIKA

32. Atsižvelgdama į tai, kad švietimo sistema turi didelę įtaką asmenybės formavimui, valstybė vertina švietimo politiką kaip svarbią nusikaltimų prevencijos kryptį, todėl šioje srityje:

1) stengiasi sudaryti lygias mokymosi galimybes, pritaikyti įgytą išsilavinimą socialiai naudingoje veikloje;

2) diegia vaikui esmines žmogiškąsias vertybes, ugdo pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, tapatumo ir priklausymo bendruomenei jausmą, pagarbą kultūrai, socialinėms ir dvasinėms vertybėms. Skatina asmenis suprasti ir gerbti skirtingus požiūrius bei nuomones, taip pat kultūrinius ir kitokius skirtumus;

3) supažindina su moralės ir teisės aktų normose nustatytais teisėmis ir laisvėmis, taip pat pareigomis bei atsakomybe visuomenei;

4) ugdo jauno žmogaus talentus, protinius ir fizinius gebėjimus, jų panaudojimo visuomenės labui prasmingumo supratimą;

5) įtraukia jaunos asmenis į švietimo procesą, vertindama juos kaip aktyvius dalyvius, o ne kaip švietimo proceso objektus;

6) siekia sukurti teisinio vaikų ir šeimų švietimo sistemą, teikdama prioritetus vaikų teisiniui švietimui ugdymo įstaigose, vaikų ir šeimų teisiniui švietimui per visuomenės informavimo priemones, alkoholio, narkotinių medžiagų nevartojimo, taip pat smurto ir prostitucijos stabdymo propagavimui.

TEISĖS AKTŲ LEIDYBOS POLITIKA

33. Rengiant naujus ir tobulinant galiojančius teisės aktus, būtina įvertinti ir rasti galimybes suderinti įvairių socialinių grupių interesus, prireikus parengti pagrįstą teisės akto koncepciją, tiksliai suformuluoti šio akto principus ir pagrindines nuostatas, numatyti galimus priimto teisės akto projekto šalutinius neigiamus veiksmus ir kriminogeninius padarinius.

34. Siekiant šalinti teisės aktų leidybos spragas, stiprinti nusikaltimų prevenciją ir kontrolę bei šią veiklą reglamentuojančią teisės bazę, turi būti įgyvendinamos šios nuostatos:

1) tobulinama teisės aktų projektų rengimo sistema, teisės aktų projektai vertinami kriminogeninių veiksmų neutralizavimo (taip pat neskatinimo ir kompensavimo) ir visuomenės, verslo sluoksnių iniciatyvų skatinimo bei paramos teisės saugos institucijoms nusikaltimų kontrolės srityse požiūriu;

2) vertinamas nusikaltimų prevenciją ir kontrolę reglamentuojančių teisės aktų efektyvumas;

3) skiriamas ypatingas dėmesys teisės aktų, kurie realiai užtikrintų korupcijos, organizuoto nusikalstamumo prevenciją ir kontrolę, rengimui ir priėmimui;

4) teisės aktai derinami su Europos Sąjungos teise, Jungtinių Tautų Organizacijos ir Europos Tarybos reikalavimais siekiant užtikrinti veiksmingą nusikalstamumo prevenciją ir kontrolę;

5) rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose, kurie reglamentuoja nusikaltimų kontrolę, turi būti numatytos nuostatos, aiškiai apibrėžiančios teisės saugos institucijų funkcijas, kompetencijos ribas ir atsakomybę bei leidžiančios užtikrinti veiksmingą teisės saugos institucijų tarpusavio bendradarbiavimą.

BAUDŽIAMOJI IR BAUSMIŲ VYKDYMO POLITIKA

35. Siekiant, kad nusikalstamumo prevencija ir kontrolė būtų veiksminga, nuosekli ir atitiktų pagrindinius humanizmo principus, baudžiamoji politika vykdoma vadovaujantis šiomis nuostatomis:

1) siekiama optimizuoti ir spartinti baudžiamąjį procesą, kad nusikalstamos veikos būtų tiriamos greitai ir veiksmingai;

2) remiamasi kaltininkų pozityvaus elgesio skatinimo ir diferencijuotų bausmių skyrimo prioritetais;

3) siekiama nuosekliai įgyvendinti teisėtumo principą kaip būtiną bendrosios nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veiksmingumo sąlygą. Nuolat vertinamos naujos grėsmės ir rizikos veiksniai, keliantys pavojų asmenis, visuomenės ir valstybės saugumui, kriminalizuojant pavojingas veikas ar dekriminalizuojant veikas, keliančias mažesnę grėsmę visuomenei, taip pat nustatant atskirų kriminalizuojamų veikų pavojingumą kaip esminį sankcijos nustatymo kriterijų;

4) baudžiamosios atsakomybės priemonės taikomos kartu su kitomis nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemonėmis;

5) plečiamos teismo diskrecinės galios: Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsniuose vengiant siaurų sankcijų ribų bei intervalų, tam tikrais atvejais „užprogramuojančių“ veikos pavojingumą ir trukdančių ar net visiškai pašalinančių galimybes individualizuoti bausmes;

6) nusikalstamą veiką padariusio asmens atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimas derinamas su atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės nuostatomis ir diskrecinio baudžiamojo proceso pagrindais;

7) nusikaltę asmenys teisėtomis priemonėmis skatinami bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis bendradarbiavimą derinant su baudžiamosios atsakomybės švelninimo arba atleidimo nuo jos nuostatomis ir diskrecinio baudžiamojo proceso pagrindais.

36. Bausmių skyrimo ir vykdymo politika vykdoma vadovaujantis šiomis nuostatomis:

1) remiantis demokratinės valstybės vertybėmis bei principu, kad kiekvienas individas yra unikalus ir vertingas, prioritetiniais bausmės tikslais laikomi nusikaltusių asmenų pataisymas ir resocializacija;

2) siekiama sukurti atkuriamojo teisingumo sistemą, kurios pagrindinis tikslas yra atkurti buvusią padėtį tarp nusikaltimo paveiktų subjektų – aukos, nusikaltėlio, visuomenės;

3) atsižvelgiant į valstybės ekonomines išgales, ieškoma naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų (laisvės atėmimo atlikimas ne darbo dienomis, po darbo ir panašiai), siekiant išlaikyti vertingus nuteistojo socialinius ryšius su visuomene bei jo profesinius (darbo) įgūdžius;

4) lygtinis paleidimas iš laisvės atėmimo įstaigų, taip pat lygtinio nuteisimo taikymas turi būti siejami su organizacine prasme veiksmingu probacijos tarnybų tinklo sukūrimu;

5) liberali valstybės baudžiamoji politika asmenims, padariusiems nesunkius ir neatsargius nusikaltimus, derinama su griežtomis bausmėmis ir izoliavimu nuo visuomenės asmenų, padariusių sunkius ir labai sunkius tyčinius nusikaltimus;

6) siekiant užtikrinti asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, grįžimą į visuomenę, imamasi visų galimų priemonių, kad būtų užtikrintas bent minimalus laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų aprūpinimas darbu, kad jie toliau socialiai nedegraduotų ir neprarastų profesinių įgūdžių;

7) neturintiems profesijos ar nemokantiems jokio amato laisvės atėmimo bausmę atliekantiems asmenims pagal išgales suteikiamas profesinis išsilavinimas, atitinkantis darbo rinkos poreikius;

8) siekiant sumažinti vidinę įtampą laisvės atėmimo vietose bei ugdyti vidines laisvės atėmimo nuteistų asmenų vertybes, skatinamas ir remiamas kalinių švietimas ir mokymas, taip pat kultūros, mokslo ir meno propagavimas laisvės atėmimo įstaigose.

BAUSMĘ ATLIKUSIŲ ASMENŲ RESOCIALIZACIJOS POLITIKA

37. Nemažą dalį nusikaltimų pakartotinai padaro asmenys, jau atlikę bausmę. Teistumas turi kuo mažiau socialiai neigiamai paženklinti asmenį, o bausmės atlikimas neturėtų būti veiksnys, ribojantis nuteistojo galimybes pasirinkti socialiai priimtina gyvenimo būdą.

38. Siekiant sumažinti nusikaltimų recidyvą, turi būti tobulinama teistų asmenų socialinės adaptacijos sistema, kuri užtikrintų specializuotų socialinių paslaugų tokiems asmenims teikimą, padėtų prisitaikyti prie gyvenimo visuomenėje, atkurti turėtą ar įgyti aukštesnę visuomeninę padėtį.

39. Baigiantiems atlikti bausmę, išeinantiems iš įkalinimo įstaigų asmenims, ypač praradusiems socialinius ryšius, minėtų įstaigų administracija, o šiems grįžus iš įkalinimo įstaigų – kitos atsakingos valstybės, apskričių, savivaldybių institucijos turi užtikrinti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytų socialinių paslaugų teikimą (informacijos apie socialinės paramos formas ir galimybes suteikimo, laikino apgyvendinimo, materialinės, psichologinės, medicininės, švietimo, konsultacinės paramos, mokymo, darbo paieškos ir kitų).

NUSIKALTIMŲ AUKŲ SOCIALINĖS TEISINĖS APSAUGOS POLITIKA

40. Pagal Lietuvoje ir kitose šalyse atliktus viktimologinius tyrimus kartą nukentėję nuo nusikaltimų asmenys dėl savo psichofizinių savybių, elgesio, neadekvačios reakcijos į tam tikras situacijas dažnai nukenčia pakartotinai. Dėl šios priežasties socialinė ir teisinė parama nusikaltimų aukoms svarbi ne vien teisingumo požiūriu, tokia parama yra ir nusikaltimų prevencijos priemonė. Nusikaltimų aukų socialinės teisinės apsaugos politikos srityje keliama šie uždaviniai:

- 1) pašalinti esamas nusikaltimų aukų teisinės apsaugos reguliavimo spragas, plėsti procesines nukentėjusiųjų teises;
- 2) užtikrinti žalos, patirtos dėl padarytų nusikaltimų, atlyginimą;
- 3) organizuoti socialinę-psichologinę pagalbą nusikaltimų aukoms, patarti ir padėti joms suvokti, kaip elgtis konfliktinėse situacijose, savo elgesiu neišprovokuoti ar nepalengvinti nusikaltimo padarymo;
- 4) įsteigti socialinės (turtinės) paramos nukentėjusiesiems nuo nusikaltimų fondą;
- 5) skatinti ir remti viktimologinius tyrimus;
- 6) sukurti bei tobulinti viktimologinės informacijos duomenų banką apie nusikaltimų aukas ir joms padarytą fizinę, turtinę bei moralinę žalą;
- 7) tobulinti draudimo nuo galimų nusikaltimų sistemą ir jų aukų apsaugos bei gynimo teisės bazę;
- 8) įgyvendinti gyventojų švietimo bei mokymo programas viktimologijos ir nusikaltimų prevencijos srityje.

VI. NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS IR KONTROLĖS SUBJEKTAI

SUBJEKTŲ SISTEMA

41. Pagal galių pobūdį ir funkcijų ypatumus nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektų sistemą sudaro:

- 1) valdymo subjektai;
- 2) subjektai, tiesiogiai dalyvaujantys nusikaltimų prevencijoje ir kontrolėje;
- 3) kiti subjektai, dalyvaujantys nusikaltimų prevencijoje ir kontrolėje.

42. Valdymo subjektai yra valdymo galias turinčios valstybės institucijos, kurios valdo nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemą, pagal kompetenciją leidžiamais teisės aktais teikdamos nurodymus kitiems nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektams.

43. Nacionalinio lygio valdymo subjektai yra Respublikos Prezidentas, Seimas, Vyriausybė. Regioninio lygio valdymo subjektai yra regionų valdymo institucijos – apskričių viršininkai. Savivaldybių lygio valdymo subjektai yra savivaldybių institucijos.

44. Valdant nusikaltimų kontrolės institucinę sistemą, Respublikos Prezidentas dalyvauja pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, paveikdamas įstatymų leidybos procesą, skirdamas į pareigas vadovus, taip pat atlikdamas kitas valstybės vadovo funkcijas.

45. Valdymo subjektų sistemos struktūra grindžiama nuostatomis, kad Seimas, priimdamas atitinkamus teisės aktus, formuoja bendrą valstybės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politiką, vykdo parlamentinę kontrolę.

46. Vyriausybė rengia ir tvirtina nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimo priemonių planą, atskirų nusikalstamų reiškinių prevencijos bei kontrolės programas ir vykdo priemones pagal atskiras aktualiausias nusikalstamumo sritis. Vyriausybė įgyvendindama programą vertina įgyvendinamų priemonių veiksmingumą. Prireikus Vyriausybė teikia Seimui įstatymų, susijusių su nusikaltimų prevencijos ir kontrolės klausimų sprendimu, projektus; atlieka kitas funkcijas pagal kompetenciją.

47. Apskričių viršininkai, rengdami, koordinuodami ir vykdydami apskrities socialines programas ir socialinius projektus, turi galimybę juose numatyti ir nusikaltimų prevencijos bei kontrolės priemones ar rengti atskiras programas, kurių įgyvendinimas, be siekiamų rezultatų, darytų ir griaujamąjį poveikį nusikalstamumui ir tokiu būdu teigiamai paveiktų tolesnę apskrities raidą.

48. Savivaldybės yra atsakingos už nusikaltimų prevencijos ir kontrolės vietinių programų kūrimą ir įgyvendinimą savo teritorijoje. Savivaldybių institucijos, įgyvendindamos savarankiškas bei kitas funkcijas, turėtų rengti ir įgyvendinti savivaldybės lygmens bendro nusikalstamumo bei aktualiausių nusikaltimų rūšių prevencijos ir kontrolės programas bei priemones, dalyvauti valdant nusikaltimų prevenciją ir kontrolę, formuojant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės savo savivaldybių teritorijose politiką.

49. Subjektai, tiesiogiai dalyvaujantys nusikaltimų prevencijoje ir kontrolėje, bei kiti subjektai, dalyvaujantys nusikaltimų prevencijoje ir kontrolėje, yra šie:

1) teisėsaugos ir teisingumo institucijos (policijos įstaigos ir kitos ikiteisminio tyrimo įstaigos, prokuratūra, teismai, penitencinės sistemos įstaigos). Šios institucijos tiesiogiai dalyvauja nusikaltimų kontrolės procese, vykdydamos įstatymų joms pavestas specifines nusikaltimų kontrolės funkcijas, pagrindinės iš kurių yra: visuomenės saugumo užtikrinimas ir viešosios tvarkos apsauga, valstybės sienos apsauga, operatyvinė veikla, ikiteisminis tyrimas, teisingumo vykdymas, bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių teisės pažeidėjams vykdymas, nusikaltusių asmenų resocializacija, sistemos metodinis, analitinis ir informacinis aprūpinimas;

2) Švietimo ir mokslo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Ūkio ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Kultūros ministerija, Krašto apsaugos ministerija ir kitos ministerijos arba jų valstybinio valdymo srityse veikiančios apskričių ir savivaldybių įstaigos, kitos institucijos ir organizacijos. Šie subjektai nusikaltimų prevencijos ir kontrolės procese dalyvauja atlikdami savo tiesiogines funkcijas ir pareigas (nedarbo mažinimas, užimtumo didinimas, narkomanijos prevencija, teisinis švietimas, pilietinės visuomenės ugdymas, sąlygų įgyti išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją užtikrinimas ir panašiai), kurios siejasi su nusikaltimų priežasčių ir sąlygų šalinimu, bei netiesiogines funkcijas – padėdami kitiems nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektams, šioje veikloje dalyvaujantiems savanoriškai;

3) tiesiogiai dalyvaujantys subjektai gali būti Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, Šaulių sąjunga ir policijos rėmėjų organizacijos, mokslinių tyrimų įstaigos, aukštosios mokyklos, viešosios įstaigos, asmens bei turto saugumui užtikrinti susikūrusios visuomeninės organizacijos ir visuomeniniai judėjimai, taip pat privačios, pelno įmonės.

50. Visuomenė, nevyriausybinės organizacijos, kurios tiesiogiai nesusijusios su nusikaltimų prevencija, aktyviai dalyvauja nusikaltimų prevencijoje, siekdamos apsaugoti savo interesus.

SUBJEKTŲ SISTEMOS VEIKLOS EFEKTYVUMO DIDINIMAS

51. Siekiant didinti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektų sistemos veiklos efektyvumą, turi būti imamasi šių priemonių:

1) ypatingas valstybės dėmesys ir visapusiška parama turi būti skiriama visuomenės savisaugos sistemai formuoti. Per teisėsaugos institucijas, visuomenines organizacijas siekiama padėti kiekvienam asmeniui suvokti savo vertę ir teisę apsaugoti save ir kitus, suformuoti asmeninį įsitikinimą, kad kiekvieno asmens veikla gali duoti teigiamų rezultatų visos nusikaltimų kontrolės ir nusikaltimų prevencijos kontekste;

2) tęsiama teisėsaugos institucijų reforma siekiant sukurti darnią bei veiksmingą teisėsaugos institucijų sistemą;

3) skatinamos ir remiamos gyventojų, verslininkų iniciatyvos apsaugoti savo turtą, rūpintis būsto ir asmens saugumu, taip pat savanoriška pagalba teisėsaugos institucijoms;

4) valstybės institucijų ir visuomenės bendradarbiavimo įgyvendinant asmens ir visuomenės saugumą pagrindas – palankus visuomenės požiūris į bendradarbiavimą su teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijomis. Tuo tikslu įgyvendinamos priemonės, skatinančios ir padedančios visuomenei bendrauti su teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijomis;

5) valstybės, savivaldybių, verslo sektoriaus, religinių bendruomenių ir visuomenės iniciatyvų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės srityje sąveika vertinama kaip lygiaverčių partnerių bendradarbiavimas;

6) siekiama plėsti bendradarbiavimą su visuomenės informavimo priemonių ir populiariosios kultūros, kaip didelę socialinę įtaką darančių subjektų, atstovais;

7) policija, kaip institucija, turinti daugiau informacijos apie nusikaltimus ir jų kontrolę bei prevenciją, pagal Europos šalių tradicijas plečia bendradarbiavimo subjektų sąrašą, įsitraukia į savivaldybės nusikaltimų prevencijos veiklą. Kartu policija neturi dominuoti ir vykdyti jai nebūdingų socialinių pedagogų, socialinių darbuotojų ir panašių funkcijų;

8) remiantis Teisinės sistemos reformos metmenimis, didinamas savivaldybių institucijų vaidmuo gerinant nusikaltimų prevencijos būklę miesto ir kaimo gyvenamosiose vietovėse. Savivaldybės, atlikdamos įstatymo nustatytas funkcijas – rengti ir įgyvendinti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programas savo teritorijose – turėtų suaktyvinti bendradarbiavimą su teritoriniais policijos komisariatais, sveikatos apsaugos, kultūros, švietimo įstaigomis, visuomeninėmis organizacijomis bei gyventojais. Šios veiklos efektyvumui užtikrinti kasmet savivaldybių biudžetuose galėtų būti numatomos reikalingos lėšos. Remiantis kitų šalių patirtimi, gali būti sudaromos socialinės partnerystės koalicinės sutartys, kurių šalimis būtų savivaldybių institucijos, policija, piliečiai, socialiniai darbuotojai bei visuomeninės organizacijos, dirbantys su tam tikromis grupėmis (alkoholikais, narkomanais, prostitutėmis, teistais asmenimis, benamiais, valkatomis ir panašiai), verslo atstovai;

9) plečiama nusikaltimų prevencijos ir kontrolės veikla regioniniu lygiu, kuri palaipsniui galėtų tapti regioninės politikos dalimi. Apskričių viršinininkai, rengdami ir įgyvendindami socialines regionines programas, turėtų atsižvelgti į nusikalstamumo tendencijas regione ir prireikus numatyti šiose programose atitinkamas priemones arba pagal galimybes rengti atskiras nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programas, bendradarbiauti šioje srityje su savivaldybėmis ir teisėsaugos institucijomis. Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoms rengti reikalingos lėšos galėtų būti kasmet numatomos apskrities lėšų sąmatos projekte;

10) apskrityse, savivaldybėse, o prireikus ir jų struktūriniuose teritoriniuose padaliniuose – seniūnijose galėtų būti steigiamos kolegialios nusikaltimų prevencijos ir kontrolės institucijos (komisijos, tarybos ar kita), sudarytos iš atskirų Programos 42 punkte išvardytų subjektų, kurios bendradarbiaudamos su gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovais spręstų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės klausimus;

11) valstybės institucijos savivaldybėms ir visuomeninėms organizacijoms bei kitiems savanoriškiems nusikaltimų prevencijos subjektams teikia metodinę (ir pagal galimybes finansinę) paramą;

12) atsižvelgiant į tai, kad nusikaltimų priežastys Lietuvoje yra bendros, tačiau jų raiškos specifika atskiruose regionuose, savivaldybėse ar atskirose vietovėse yra skirtinga, nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektai pagal kompetenciją rengia ir įgyvendina nacionalines, regionines, savivaldybių ir kitas nusikalstamumo ar atskirų jo rūšių prevencijos ir kontrolės programas;

13) didinamas nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų veiksmingumas.

52. Didinant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų veiksmingumą:

1) siekiama užtikrinti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės bei kitokių programų (socialinių, ekonominių, urbanistinių), turinčių įtakos nusikalstamumui, koordinavimą nacionaliniu lygiu;

2) programos rengiamos, įgyvendinamos ir koordinuojamos laikantis bendrų nusikaltimų prevencijos ir kontrolės principų;

3) naudojant kriminalinės statistikos, viktimologinių, latentinio nusikalstamumo tyrimų duomenis, rengiama nusikaltimų prevencijos subjektų veiklai pritaikyta daugiafaktorinė kriminogeninės situacijos analizės metodika. Ji naudojama rengiant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programas;

4) siekiant objektyviai ir visapusiškai įvertinti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų efektyvumą, rengiama ir diegiama praktikoje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų valdymo audito ir įgyvendintų priemonių veiksmingumo vertinimo metodika;

5) nustatomi nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų rėmimo būdai bei sąlygos ir inicijuojami valdžios institucijų, verslo atstovų bei visuomeninių organizacijų susitarimai dėl programų rėmimo fondų steigimo.

VII. PRIORITETINĖS NUSIKALTIMŲ PREVENCIJOS IR KONTROLĖS KRYPTYS

53. Atsižvelgiant į kriminogeninę padėtį Lietuvoje ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politiką bei principus, išskiriamos prioritetinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptys:

- 1) smurtinių nusikaltimų prevencija ir kontrolė;
- 2) turtinių nusikaltimų prevencija ir kontrolė;
- 3) nusikaltimų, daromų viešosiose vietose, prevencija ir kontrolė;
- 4) organizuoto nusikalstamumo prevencija ir kontrolė;
- 5) prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė;
- 6) nelegalios migracijos prevencija ir kontrolė;
- 7) nelegalios prekybos ginklais prevencija ir kontrolė;
- 8) korupcijos prevencija ir kontrolė;
- 9) ekonominių ir finansinių nusikaltimų prevencija ir kontrolė;
- 10) nusikaltimų, susijusių su narkotikais, prevencija ir kontrolė;
- 11) vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencija ir kontrolė.

SMURTINIŲ NUSIKALTIMŲ PREVENCIJA IR KONTROLĖ

54. Smurtiniai nusikaltimai sudaro nedidelę visų užregistruotų nusikaltimų dalį, tačiau pagal savo pobūdį yra labai pavojingi, kuria visuomenėje baimės, nesaugumo, emocinio diskomforto atmosferą, todėl šių nusikaltimų prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetine nusikaltimų prevencijos ir kontrolės kryptimi. Tarp žmonių, kurie linkę daryti smurtinius nusikaltimus, yra daug socialiai neadaptuotų asmenų (alkoholikų, narkomanų, nestabilios psichikos, anksčiau teistų ir pan.). Smurtinių nusikaltimų prevencijai ir kontrolei keliami šie uždaviniai:

1) smurtiniai nusikaltimai, ypač smurtas šeimoje, buityje, dažniausiai yra susiję su konfliktinėmis situacijomis, todėl jų prevencijoje svarbų vaidmenį reikia skirti tiek bendrajam švietimui keliant kultūros lygį, tiek specialiajam švietimui, konfliktų sprendimo be smurto gebėjimų ugdymui;

2) teisėsaugos institucijos, bendradarbiaudamos su sveikatos apsaugos, socialinėmis, švietimo ir kitomis įstaigomis, turi gauti reikiamą informaciją apie nedarnias šeimas, asocialius asmenis, tarp kurių dažnai kyla konfliktai, ir kontroliuoti situaciją bei tinkamai reaguoti atsiradus smurto grėsmei ar jo proveržiui, užtikrinti operatyvų smurtinių nusikaltimų atskleidimą, tuo sudarant prielaidas užtikrinti atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimą;

3) be administracinių ar baudžiamųjų procesinių ir kitų kontrolės priemonių, į smurtą linkusiems asmenims atitinkamos institucijos (medicinos, švietimo, socialinės apsaugos, teisėsaugos, visuomeninės organizacijos) turi vykdyti socialinės paramos priemones;

4) siekiant apsaugoti asmenis nuo pasikartojančio smurto šeimoje, prievartos darbe, kitokių prievartinių, desperatiškų, smurtinių veiksmų, plėtoti bei stiprinti socialinės-psichologinės paramos krizinėse situacijose įstaigų tinklą;

5) daugiau dėmesio skirti visuomenės informavimui ir mokymui apie savisaugos nuo šių nusikalstamų kėsinių formas, metodus bei konkrečius būdus;

6) ypatingą dėmesį skirti tam, kad būtų ribojamas smurto propagavimas visuomenės informavimo priemonėse. Asmenys, prieš skelbdami informaciją, turi nustatyti, kokią įtaką tai padarys gyventojų psichologinei būsenai, jų požiūriui į valstybėje esančią tvarką.

TURTINIŲ NUSIKALTIMŲ PREVENCIJA IR KONTROLĖ

55. Turtiniai nusikaltimai sudaro didžiąją visų užregistruotų nusikaltimų dalį, o jų dinamika iš esmės lemia bendrą kriminogeninę situaciją valstybėje. Šiais nusikaltimais valstybės mastu padaroma itin didelė turtinė, o kartu ir socialinė žala, todėl jų prevencija ir kontrolė yra prioritetinga kryptis. Jai keliami šie uždaviniai:

1) diferencijuoti prevencijos ir kontrolės priemones atsižvelgiant į tai, kad turtiniai nusikaltimai skiriasi savo pobūdžiu, žalos dydžiu, vykdomi dėl skirtingų priežasčių – nuo smulkių vagysčių iš skurdo iki organizuoto nusikalstamo verslo;

2) daugiau informuoti visuomenę, kaip apsaugoti savo būstą ir kitą turtą, teikti jai informaciją apie dažno nusikalstamo kėsinosi objektus, nusikalstamos veiklos būdus;

3) skatinti visuomenę, įstaigas, įmones, kitas potencialias nusikaltimų aukas pagal galimybes imtis visų įmanomų savo turto apsaugos priemonių;

4) stiprinti teisėsaugos institucijų ir visuomenės ryšius, skatinti visuomenės bendradarbiavimą su teisėsauga ir tarp atskirų visuomenės narių, bendruomenių, organizacijų, specializuotų organizacijų ar įmonių;

5) atsižvelgiant į tai, kad turtiniais nusikaltimais padaroma žalą įmanoma kompensuoti, sukurti mechanizmą, užtikrinantį, kad kaltininkas atlygintų dėl jo nusikalstamos veikos atsiradusią turtinę žalą;

6) teisėsaugos institucijoms tobulinti informacinę-analitinę veiklą, atitinkamai organizuoti ir tobulinti prevencijos ir kontrolės veiklą;

7) tobulinti ir kurti teisės bazę, būtiną veiksmingai turtinių nusikaltimų prevencijai ir kontrolei užtikrinti;

8) nustatyti ir prireikus tobulinti nusikaltimų prevencijos reikalavimus planuojant teritorijas, projektuojant statybos objektus, inžinerinius techninius įrengimus;

9) skatinti mokslinio tyrimo veiklą ieškant naujų turto apsaugos būdų ir metodų, pagal galimybes remti jų diegimą.

NUSIKALTIMŲ, DAROMŲ VIEŠOSIOSE VIETOSE, PREVENCIJA IR KONTROLĖ

56. Viešosiose vietose daromi nusikaltimai išskirtini tuo, kad jie turi poveikį ne tik pačiam nukentėjusiajam, bet ir daugeliui aplinkinių, sudarydami visuotinio nesaugumo atmosferą, emocinį diskomfortą. Todėl asocialios aplinkos, turtinių, smurtinių nusikaltimų, nusikaltimų visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai bei kitų nusikaltimų, daromų viešosiose vietose, prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetinga kryptimi. Keliami šie uždaviniai:

1) atsižvelgiant į tai, kad viešosiose vietose aktyviai veikia nemažai įstaigų – valstybės ir savivaldybių institucijos, prekybos, viešojo maitinimo, laisvalaikio leidimo ir kitos įstaigos, transporto organizacijos, jas orientuoti ir skatinti palaikyti tvarką savo veiklos srityse bei teritorijoje, aktyviau bendradarbiaujant su teisėsaugos institucijomis ir tarpusavyje;

2) gerinti fizinę viešosios tvarkos priežiūrą, užtikrinti policijos patruliavimą, skatinti savanorišką visuomenės ir specializuotų organizacijų pagalbą šioje veikloje;

3) vykdant patruliavimą sudaryti prielaidas kartu spręsti valkataujančių vaikų ir elgetaujančių asmenų problemas, užtikrinti bendradarbiavimą su socialinės rūpybos, vaikų teisių apsaugos įstaigomis;

4) vykdant teritorijų planavimą, objektų statybą, prioritetą skirti saugios teritorijos ir aplinkos kūrimui;

5) gerinti saugių viešųjų vietų įvaizdį užtikrinant viešosiose vietose tinkamą aplinkos tvarkymą, apšvietimą, palaikant švarą, komunikacijų tinklo funkcionavimo priežiūrą;

6) skatinti vaizdo kamerų, kitų techninių priemonių naudojimą viešosioms vietoms stebėti;

7) viešosiose vietose užtikrinti informacijos apie savivaldybių, teisėsaugos, kitų įstaigų būtiniausias socialines ir kitas paslaugas teikimą vietos gyventojams bei svečiams, informuoti juos apie saugias viešąsias vietas.

ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJA IR KONTROLĖ

57. Organizuotas nusikalstamumas daro griaujamąjį poveikį daugeliui valstybės gyvenimo sričių ir vertybių, diskredituoja visuomenės politinę ir teisinę sistemas, mažina pasitikėjimą valdžia, stabdo verslo plėtrą, o nekontroliuojamas gali sukelti visuotinės kriminalizacijos grėsmę. Todėl organizuoto nusikalstamumo prevencija ir kontrolė pripažįstama viena iš svarbiausių prioritetinių krypčių.

Organizuotas nusikalstamumas pasireiškia įvairiomis kriminalinės veiklos formomis (turtiniai, smurtiniai nusikaltimai, prekyba narkotikais, prekyba žmonėmis, teroristiniai aktai ir kita), todėl organizuoto nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei taikomos atitinkamų nusikalstamumo rūšių prevencijos ir kontrolės nuostatos, taip pat keliami šie uždaviniai:

1) griauti ekonominį organizuotų nusikalstamų grupuočių potencialą, nusikalstamo verslo ir vidaus organizacinę infrastruktūrą bei ryšius, kitus organizuotos nusikalstamos veiklos pagrindus, ypatingą dėmesį skiriant vadovaujančioms ir organizuojančioms grupuočių grandims;

2) sukurti veiksmingą kontrolės mechanizmą, trukdantį legalizuoti nusikalstamu būdu įgytas lėšas;

3) aktyvinti teisėsaugos, finansų ir kontrolės bei kitų suinteresuotų institucijų veiklą, nukreiptą prieš organizuotas nusikalstamas gruputes, užtikrinti jų bendradarbiavimą, įgyvendinti atsakomybės neišvengiamumo principą;

4) skirti ypatingą dėmesį ir imtis būtinų teisinių, administracinių, organizacinių, finansinių bei kitokių priemonių siekiant neleisti išsiplėsti organizuoto nusikalstamumo mastams ir juos mažinti;

5) vykdant organizuoto nusikalstamumo kontrolę, itin atidžiai vertinti taikomas poveikio priemones, ar jos atitinka žmogaus teises, nes didelis šio nusikalstamumo pavojingumas negali būti pagrindas taikyti ypatingas priemones, kurios pažeistų žmogaus teises;

6) sudaryti kriminalinio verslo ir pelno, nelegalių prekių bei paslaugų netoleravimo atmosferą visuomenėje, siekti užsitikrinti visuomenės palaikymą ir bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis;

7) atsižvelgiant į tarptautinį organizuoto nusikalstamumo pobūdį, daug dėmesio skirti tarptautiniam teisėsaugos, kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimui.

PREKYBOS ŽMONĖMIS PREVENCIJA IR KONTROLĖ

58. Prekyba žmonėmis yra tarptautinio pobūdžio organizuoto nusikalstamumo forma, pasaulyje suvokiama kaip vergijos forma ir pripažįstama vienu pagrindinių žmogaus teisių pažeidimu. Todėl prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė išskiriama iš bendro organizuoto nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės konteksto ir pripažįstama prioritetine kryptimi. Jai keliami šie papildomi uždaviniai:

1) skirti daugiau dėmesio socialinės pagalbos užtikrinimui asmenims, kurie dėl savo socialinės padėties, nepalankių buitinių sąlygų ar santykių šeimoje gali būti įtraukti į prostituciją ir tapti prekybos žmonėmis aukomis (nepilnamečiams, bedarbiams, smurtą ir seksualinę prievartą buityje patiriančioms moterims ir vaikams bei kitiems);

2) sukurti veiksmingą prevencijos priemonių ir kontrolės mechanizmą, tobulinti asmenų, dingusių be žinios, paieškos sistemą bei prekybos žmonėmis tyrimo subjektų informacinio aprūpinimo ir keitimosi informacija sistemą;

3) užtikrinti informacijos apie prekybą žmonėmis paskleidimą visuomenėje perspėjant galimas šios nusikaltimų rūšies aukas;

4) užtikrinti prekybos žmonėmis aukoms reabilitacijos galimybes, socialinę, psichologinę ir teisinę paramą.

NELEGALIOS MIGRACIJOS PREVENCIJA IR KONTROLĖ

59. Organizuoto nusikalstamumo forma – nelegalios migracijos organizavimas nelegaliai gabenant asmenis, klastojant dokumentus, atliekant kitus nusikalstamus veiksmus yra viena geriausiai organizuotų ir didžiausių nelegalių pelną nešančių nusikalstamų veiklos rūšių. Plečiantis jos mastams atsiranda reali grėsmė valstybės socialiniams ekonominiams pagrindams, kitų grėsmių, todėl šios organizuoto nusikalstamumo formos prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetine ir jai keliami šie uždaviniai:

1) tobulinti valstybės institucijų, vykdančių nelegalios migracijos prevenciją ir kontrolę, informacijos kaupimo, apdorojimo ir apsisiekimo sistemas, užtikrinti šios veiklos koordinavimą ir stiprinti tarpžinybinį bendradarbiavimą;

2) stiprinti būsimųjų Europos Sąjungos išorinių sienų kontrolę;

3) stiprinti šalies viduje nelegalios migracijos kontrolę ir jos prevenciją;

4) stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą, siekti sudaryti būtinas tarptautines readmisijos sutartis, užtikrinti keitimąsi informacija su užsienio valstybių teisėsaugos institucijomis;

5) tobulinti teisės bazę nelegalios migracijos prevencijos ir kontrolės srityje, migracijos ir prieglobsčio bei kitose su tuo susijusiose srityse;

6) užtikrinti pagrindines sulaikytų nelegalių migrantų teises, vertinant juos kaip liudytojus nelegalaus asmenų gabenimo per valstybės sieną byloje, apsaugoti juos nuo smurto ir kitų pavojų, iškilusių migrantų kontrabandos metu;

7) užtikrinti valstybės tarnautojų, visuomenės, galimų nelegalių migrantų ar šios veiklos organizatorių informavimą apie nelegalios migracijos procesus, teisinę atsakomybę, grėsmes, kylančias patiems migrantams ir organizatoriams, bei sąryšį su organizuotu nusikalstamumu.

NELEGALIOS PREKYBOS GINKLAIS PREVENCIJA IR KONTROLĖ

60. Nelegali prekyba ginklais kelia didelį pavojų visuomenei, lemia sunkius nusikaltimus, sudaro prielaidas tolesnei nusikalstamai veikai. Ypač pavojingą nelegalią prekybą ginklais vykdo organizuotos nusikalstamos grupės. Jos ginkluoja ne tik savo narius, bet ir kitus nusikaltėlius. Todėl šios veiklos prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetine kryptimi ir jai keliami šie uždaviniai:

1) tobulinti ginklų apyvartą bei kontrolę reglamentuojančią įstatymų bazę ir procedūras šiems veiksams įgyvendinti;

2) užtikrinti efektyvų kontrolės ir priežiūros mechanizmą vykdant ginklų importą, eksportą, tranzitą;

3) informuoti visuomenę apie legalias procedūras ir tvarką norint įsigyti ginklą ar atlikti su juo kitus veiksmus, atsakomybę už nelegalius veiksmus, galimybes legalizuoti ar atiduoti nelegaliai laikomus ginklus;

4) tobulinti valstybės sienos kontrolę ir tikrinimo pasienyje procedūras siekiant užkirsti kelią nelegaliam ginklų judėjimui tarp valstybių;

5) plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą siekiant užtikrinti keitimąsi informacija tarp atsakingų institucijų.

KORUPCIJOS PREVENCIJA IR KONTROLĖ

61. Korupcija kelia grėsmę valstybės valdymo pagrindams ir ją diskredituoja. Griaunamas pasitikėjimas viešuoju administravimu, teisine sistema, stabdoma ūkio plėtra, todėl korupcijos prevencija ir kontrolė pripažįstama prioritetine kryptimi ir jai keliami šie uždaviniai:

1) tobulinti valstybės institucijų, vykdančių kovą su korupcija, sistemą ir antikorupcinę teisės bazę;

2) sumažinti administracinės korupcijos galimybes tobulinant antikorupcinę teisės bazę, būtina parengti tarnautojų ir pareigūnų tarnybinės etikos taisyklės, kuriose būtų tiksliai reglamentuojamas tarnautojų elgesys atsižvelgiant į viešųjų ir privačių interesų derinimą;

3) stiprinti valstybės valdymo sistemos, ypač teisėsaugos institucijų, atsparumą korupcijai;

4) plėtoti visuomenės antikorupcinį švietimą, įtraukti visuomenę į kovą su korupcija, skatinti bendradarbiavimą su valstybės institucijomis antikorupcinėje veikloje;

5) kelti valstybės tarnautojų profesionalumo lygį antikorupciniu aspektu, mokyti juos suteikiant žinių apie korupcijos kilmę ir padarinius, veiksmingus kovos būdus;

6) siekti valstybės, verslo, kitų svarbių socialinių ir ekonominių sektorių skaidrumo;

7) tobulinti teisės aktus, kurie reglamentuoja valstybės tarnautojų atleidimą iš valstybės tarnybos, kai valstybės tarnautojai savo neteisėtais veiksmais padarė žalą valstybės interesams ir dėl jų korupcinių bei kriminalinių ryšių kyla pagrįstų abejonių dėl jų patikimumo ir lojalumo valstybei.

EKONOMINIŲ IR FINANSINIŲ NUSIKALTIMŲ PREVENCIJA IR KONTROLĖ

62. Ekonominiais ir finansiniais nusikaltimais padaroma didelė žala valstybės ekonominei ir finansinei sistemai bei atskiriems jos subjektams, o kartu ir socialinei bei politinei sistemoms. Dėl savo specifikos – kėsinosi objekto, nusikaltimų pobūdžio, nusikaltėlių asmenybės tipo – šių nusikaltimų prevencija ir kontrolė išskiriama kaip prioritetinė kryptis ir jai keliami šie uždaviniai:

1) orientuoti teisėsaugos institucijas, rengti prevencijos ir kontrolės priemones ir taikyti jas nusikaltimams, kuriais valstybei, fiziniams ir juridiniams asmenims padaroma didelė materialinė žala: pinigų plovimas, sukčiavimai, turto pasisavinimas ar iššvaistymas ekonomikos srityje, netikrų pinigų gamyba ir realizavimas, kontrabanda, intelektinės nuosavybės teisių pažeidimai, mokėjimo kortelių klastojimas ir kompiuteriniai nusikaltimai;

2) tobulinti teisėsaugos institucijų, atskleidžiančių ir tiriančių ekonomines ir finansines nusikalstamas veikas, sistemą, veiksmų koordinavimą, keitimąsi informacija, užtikrinti tinkamą bendradarbiavimą su atitinkamomis finansų ir kitomis institucijomis;

3) tobulinti teisės bazę, reglamentuojančią ekonominių ir finansinių nusikaltimų prevenciją bei kontrolę, šalinti jos spragas ir valstybės institucijų veiklos trūkumus;

4) plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą, remti ir dalyvauti vidaus ir tarptautiniuose tyrimuose stebint bei analizuojant pinigų plovimo, kitų ekonominių ir finansinių nusikaltimų tendencijas, tarptautinę šių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės praktiką;

5) vykdant pinigų plovimo prevenciją, teikti informaciją ir mokyti visuomenę, valstybės tarnautojus, kaip pažinti pinigų plovimo apraiškas ir su jomis kovoti;

6) tobulinti teisinį, administracinį pasirengimą atskleisti, tirti ekonominius ir finansinius nusikaltimus, vykdomus naudojantis kompiuteriais, telekomunikacijomis, falsifikuotomis mokėjimo kortelėmis, stiprinti tarpžinybinį ir tarptautinį bendradarbiavimą.

NUSIKALTIMŲ, SUSIJUSIŲ SU NARKOTIKAIS, PREVENCIJA IR KONTROLĖ

63. Gausėjant su narkotikais susijusių nusikaltimų, aštrėjant narkomanijos ir su ja susijusioms socialinėms bei sveikatos apsaugos problemoms, prioritetinis dėmesys skiriamas nusikaltimų, susijusių su narkotikais, kontrolei bei prevencijai. Keliami šie uždaviniai:

1) tobulinti ir nuolat vykdyti integruotą valstybės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos politiką, suderintą su šalyje vykdomomis socialinėmis, ekonominėmis ir teisės sistemos reformomis bei atitinkamais tarptautiniais standartais;

2) tobulinti narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos politikos įgyvendinimą bei gerinti koordinavimą tiek nacionaliniu, tiek savivaldybių lygiu, vykdyti jos priežiūrą (stebėseną), vertinti efektyvumą;

3) didinti teisėsaugos institucijų administracinius gebėjimus, užtikrinti finansinį, materialinį, techninį aprūpinimą;

4) užkirsti galimybes pervežti narkotines medžiagas per valstybės sieną, stiprinti valstybės sienos apsaugą, tobulinti tikrinimo pasienyje procedūras, stiprinti atitinkamų policijos padalinių, valstybės sienos apsaugos ir muitinės įstaigų bendradarbiavimą;

5) užtikrinti tinkamą teisėtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų, jų pirmtakų (prekursorių) apyvartos kontrolę;

6) tobulinti visuomenės švietimą, informavimą apie narkotikų pavojingumą, socialinius, medicininius, teisinius padarinius, ypač rūpintis vaikų ir jaunimo švietimu bei sveikatos apsauga, propaguoti sveiką gyvenimo būdą;

7) užtikrinti prieinamą ir deramą sveikatos priežiūrą bei reabilitacijos galimybes asmenims, piktnaudžiaujantiems narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis arba sergantiems priklausomybe nuo jų;

8) skatinti visuomeninių organizacijų veiklą narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos srityje, plėtoti valstybės institucijų bendradarbiavimą su visuomeninėmis organizacijomis, privačiu sektoriumi bei tarptautinėmis organizacijomis.

VAIKŲ IR JAUNIMO NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJA IR KONTROLĖ

64. Dauguma (2/3) visų nustatytų nusikaltimus padariusių bei teistų asmenų – jaunimas (iki 30 m.), todėl vaikų ir jaunimo nusikalstamumo prevencija ir kontrolė yra esminė bei prioritetinga visos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos dalis. Jai keliami šie uždaviniai:

1) stiprinti specializuotų socialinės prevencijos ir kontrolės institucijų sistemą bei jų sąveiką su teisėsaugos institucijomis;

2) pagrindinį vaidmenį skirti švietimo, socialinės, sveikatos apsaugos, ekonominės politikos priemonėms siekiant užtikrinti vaikų ir jaunimo gerovę;

3) siekti sumažinti teisėsaugos bei teisingumo institucijų administracinį, procesinį ar baudžiamąjį poveikį vaikams ir jaunimui iki būtino ir adekvataus minimumo, užtikrinti, kad baudžiamosios priemonės būtų taikomos veiksmingiau, greičiau, o pats baudžiamasis procesas turėtų auklėjamąjį pobūdį;

4) baudžiamosios justicijos sistemą orientuoti į nusižengusių jaunuolių resocializaciją, paramą, mokymą, siekiant užtikrinti, kad kuo mažiau jaunuolių nusikalstų pakartotinai;

5) teisingumo ir teisėsaugos institucijos savo veikloje privalo užtikrinti, kad darbas su vaikais būtų kvalifikuotas ir specializuotas, kad būtų atsižvelgiama į darbo su vaikais specifiką;

6) šalinti neigiamą įtaką asmenybės brendimui darančius socialinius ir ekonominius veiksnius, siekti socialiai ir pedagogiškai apleistus vaikus atitraukti nuo neigiamo socialinės aplinkos poveikio, mažinti alkoholio, psichotropinių, toksinių medžiagų ir narkotikų vartojimą tarp jaunimo;

7) užimti daugiau vaikų plėtojant laisvalaikio veiklos formų įvairovę, skatinti vaikų bei jaunuolių socializaciją ir integraciją šeimoje, bendruomenėje, bendraamžių grupėse, mokyklose, profesinio mokymo bei darbo įstaigose, taip pat savanoriškose organizacijose, skiriant ypatingą dėmesį švietimo ir užimtumo politikos priemonių taikymui;

8) kartu jauni žmonės neturi būti laikomi tik socializacijos ar kontrolės objektais, jie turėtų vaidinti aktyvų vaidmenį visuomenėje ir būti pripažinti visaverčiais jos nariais;

9) skatinti valstybės institucijų, nevyriausybinių organizacijų, verslo sektoriaus, papildomojo ugdymo, sporto įstaigų iniciatyvas didinti jaunimo užimtumą;

10) didinant jaunimo užimtumą, pritraukti kuo daugiau jaunimo, prioritetą skiriant nelankantiems mokyklos bei socialiai ir pedagogiškai apleistiems vaikams.

VIII. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

65. Lietuva, būdama visateisė pasaulinės bendrijos narė, pripažįsta pareigą imtis priemonių, skirtų bendros grėsmės tarptautinei bendrijai – transnacionalinio nusikalstamumo ribojimui, vadovaudamasi šiomis principinėmis nuostatomis:

1) pagrindinis tarptautinio bendradarbiavimo vykdant transnacionalinio nusikalstamumo kontrolę motyvas yra valstybės interesų apsauga, todėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslai derinami su tarptautinės bendruomenės keliamais nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tikslais, tačiau nėra jiems pavaldūs. Laikomasi požiūrio, kad tarptautinis bendradarbiavimas turi būti plėtojamas remiantis koordinacijos principu;

2) siekiama kuo platesnio tarptautinio sutarimo dėl nusikaltimų prevencijos ir kontrolės principų bei formų: aktyviai dalyvaujama šiam tikslui skirtuose tarptautiniuose renginiuose, siekiama kuo daugiau panaudoti narystės tarptautinėse organizacijose teikiamas galimybes. Lietuva siekia narystės Europos Sąjungoje, kartu suvokdama šios narystės svarbą, privalumus ir galimas problemas nusikaltimų kontrolės srityje. Reikiamas dėmesys skiriamas nacionalinės teisės išsaugojimui, tradicijų puoselėjimui, užtikrinimui, kad nacionalinės teisės normos atitiktų Europos Sąjungos pripažintus nusikaltimų prevencijos ir kontrolės standartus;

3) siekiama perimti teigiamą kitų valstybių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės patirtį. Kitose valstybėse taikomos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemonės perimamos tik išanalizavus tokių priemonių veiksmingumo prielaidas ir kliūtis jas taikyti Lietuvoje. Svarbiausių nusikaltimų prevenciją ir kontrolę reglamentuojančių teisės norminių aktų projektai teikiami įvertinti užsienio ekspertams;

4) tarptautinis bendradarbiavimas nusikaltimų prevencijos ir kontrolės srityje vykdomas ne tik tarptautinės baudžiamosios teisinės pagalbos teikimo srityje, ieškoma ir platesnių tarptautinio bendradarbiavimo galimybių, siekiama plėsti visų lygių tarptautinį bendradarbiavimą, skatinama nusikaltimų prevenciją ir kontrolę vykdančių institucijų ir jų atstovų tiesioginių ryšių su atitinkamais kitų valstybių subjektais plėtra;

5) skatinama sudaryti tarptautines sutartis dėl bendradarbiavimo kovojant su organizuotu nusikalstamumu, korupcija, prekyba narkotikais ir kitais nusikaltimais;

6) plėtojamas bendradarbiavimas su tarptautinėmis nusikaltimų kontrolės organizacijomis – Europolu, Interpolu, Baltijos jūros valstybių kovos su organizuotu nusikalstamumu grupe (Baltcom Task – Force), Europos kovos su finansiniais nusikaltimais ir sukčiavimais tarnyba (European Antifraud Office – OLAF).

IX. PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS

66. Programos įgyvendinimą organizuoja Vyriausybė.

67. Vyriausybė Programai įgyvendinti, koordinuoti, jos veiksmingumui vertinti iš suinteresuotų institucijų atstovų sudaro tarpžinybinę komisiją (toliau – komisija), kuri kas trejus metus parengia ir teisės aktų nustatyta tvarka pateikia Vyriausybei tvirtinti Programos įgyvendinimo priemonių planą (toliau – planas).

Punkto pakeitimai:

Nr. [X-819](#), 2006-09-19, *Žin.*, 2006, Nr. 102-3940 (2006-09-26), i. k. 1061010NUTA000X-819

68. Programos finansavimas:

1) planas įgyvendinamas iš bendrųjų asignavimų, tvirtinamų asignavimų valdytojams valstybės biudžete ir Valstybės investicijų programoje. Planui finansuoti gali būti naudojamos ir kitos įstatymų nustatyta tvarka gautos lėšos;

2) Programai įgyvendinti prireikus papildomų asignavimų, jie numatomi sudarant valstybės biudžetą.

69. Plane numatomos būtinos parengti tikslinės (skirtos tam tikros rūšies nusikaltimų prevencijai ir kontrolei ar nusikaltimų tyrimui gerinti) programos bei kitos atskiros priemonės.

70. Savivaldybės, visuomeninės organizacijos ir kiti Vyriausybei nepavaldūs nusikaltimų prevencijos ir kontrolės subjektai įgyvendina šią Programą savarankiškai arba dalyvaudami rengiant ir įgyvendinant planą.

71. Komisija koordinuoja plano vykdymą ir iki kiekvienų metų sausio 31 d. informuoja Vyriausybę apie rezultatus, kartu pateikdama šią informaciją metinės ataskaitos apie nacionalinio saugumo sistemos būklę ir plėtrą rengėjams.

72. Vyriausybė kasmet informuoja Seimą apie Programos įgyvendinimo eigą ir rezultatus pagal Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 6 straipsnį, pateikdama Seimui metinę ataskaitą apie nacionalinio saugumo sistemos būklę ir plėtrą.

73. Laukiami Programos įgyvendinimo rezultatai:

- 1) stabilizuosis nusikaltimų skaičiaus augimo tempai;
- 2) bus sukurta saugesnė žmogaus aplinka;
- 3) padidės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos veiksmingumas;
- 4) pagerės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų valdymas;
- 5) padidės visuomenės pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis ir valstybės valdymo institucijomis apskritai;
- 6) bus išlaikyta pusiausvyra tarp nusikaltimų prevencijos priemonių ir nusikaltimų tyrimo bei atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimo.

Pakeitimai:

1.

Lietuvos Respublikos Seimas, Nutarimas

Nr. [X-819](#), 2006-09-19, Žin., 2006, Nr. 102-3940 (2006-09-26), i. k. 1061010NUTA000X-819

Dėl Seimo nutarimo "Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo" pakeitimo